

مراسم عاشورا در جهان اسلام

پدیدآورده (ها) : جلالی، غلامرضا
علوم قرآن و حدیث :: مشکوة :: پاییز و زمستان 1381 - شماره 76 و 77 (علمی-
ترویجی)
از 91 تا 101
آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/53097>

دانلود شده توسط : محمد اختری
تاریخ دانلود : 08/06/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به [صفحه قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

در مطبوعات و کتابها و اسناد زیادی مورد بحث و گفت و گو قرار گرفته‌اند.

ما در اینجا فقط به جلوه‌هایی از این مراسم در بخشی از قلمرو وسیع اسلام اشاره می‌کنیم و بدون تردید پژوهش جامع به فرصت و فراغت بیشتری نیازمند است.

مراسم عاشورا در جهان اسلام

غلامرضا جلالی

مدیر گروه تراجم و انساب

بنیاد پژوهش‌های اسلامی

۱- سوگواری مردم عراق و جهان عرب

مراسم عزاداری امام حسین علیه السلام در روز عاشورا، از زمان شهادت آن حضرت به ویژه پس از دستور متوکل عباسی برای ویرانی قبر او در کربلا و شهرها و روستاها و میان چادرنشینان شکل گرفت و با گذشت زمان هیأتها و اجتماعاتی تشکیل شد. این سنتهای دینی که در محرم و صفر اجرا می‌شوند، در تاریخ العرب فیلیپ حتی، کتاب تاریخ کربلا و حائر الحسین نوشته سید عبدالجواد کلیددار، کتاب مدینه الحسین سید محمد حسین کلیددار آل طعمه، مهرله العقل البشري و دراسة فی طبیعة المجتمع العراقي نوشته دکتر سید علی الوردی و کتاب سیرت سید محسن امین بازتاب یافته است.

امروزه در همه روزهای محرم و اربعین، مردم عراق از شهرهای مختلف و حتی زائران دیگر کشورهای عربی و اسلامی به سوی کربلا سرازیر می‌شوند و دسته‌های بزرگی به نام دسته انصار به حرکت در می‌آید. این حرکت مردمی همراه با

امروزه سوگواری امام حسین علیه السلام در شبه قاره هند، آناتولی و آسیای صغیر، مصر و مغرب و کشورهای آفریقایی، ایران، افغانستان، و حتی کشورهای اروپایی رونق دارد و به عنوان یک عامل تأثیرگذار موجب ترویج تشیع در جهان شده است.

شناخت و پژوهش این مراسم ارزش آن را دارد که پژوهشکده و یژه‌های بدان اختصاص یابد. تعزیه گردانی، شبیه خوانی، نوحه‌گویی، سینه و زنجیر زنی در شمار ابزارهای انتقال مفاهیم دینی و عرفانی شیعه به جهان شمرده می‌شوند و همین ابزارها با توجه به جنبه‌های نمایش آیینی، زیبایی شناختی و ابعاد هنری و نیز فرصتهایی که برای مشارکت مردم فراهم می‌سازند، هنر مقاومت را به مخاطبان خود آموزش می‌دهند و

۱- شهرستانی، تاریخچه عزاداری حسینی، انتشارات حسینیہ عمادزاده، ص ۲۸۹.

آرامش و وقار گریه کنان با سرها و پاهای برهنه و لباس سیاه، موجب اندوه عمیق در بیننده می‌شود. پرچمهای سیاه که شعار عزا و سوگواری است در پیش روی هر دسته‌ای حرکت داده می‌شود.

از مهم‌ترین دسته‌های عزاداری که در روز عاشورای حسینی در کربلا شرکت می‌کنند، عزاداری روستای طویریج معروف به «هندیه» است. دسته‌های این روستا از صبح زود گرد آمده، هروله کنان به سوی کربلا حرکت می‌کنند و هر چه به کربلا نزدیک می‌شوند گروه گروه از عشایر و اهل روستاها به آنها می‌پیوندند و جمعیتی بیش از یک میلیون نفر را به وجود می‌آورند. آنها با پای پیاده خود را به کربلا می‌رسانند. حالت آنها وصف‌ناپذیر است و پیش از سه قرن است که تحت عنوان «عزاداری بنی‌اسد» دوام آورده است.

نوحه‌سرایی نیز در بزرگداشت یاد امام حسین علیه السلام در عراق از رواج برخوردار است و علما توده‌های مردم را به حفظ و توسعه این مراسم تشویق می‌کنند. در سال ۱۳۶۰ ق سید هبة الدین حسینی به ستایش از این سنت اقدام کرد و جوانان را به شرکت در مراسم تشویق نمود. بعدها یاسین هاشمی دستور داد تا دسته‌های زنجیرزنی، قمه‌زنی و شبیه‌سازی فعالیت نکنند، ولی این دستور چندان دوام نیاورد.

یادبود عاشورا و حماسه محرم از عراق به

کشورهای یمن، حجاز، حصرموت، کویت، بحرین، مسقط، عمان، قطر، احساء و قطیف و ایران راه یافت و حسینیه‌ها، امام‌بارها، ماتم‌سراها و تکیه‌ها در این کشورها بنا شد و هر قومی به زبان و سنت خود به احیای این سنتها و حفظ نام حسین و یاد کربلا اقدام نمودند.

پیشینه نوحه‌سرایی برای امام حسین علیه السلام و شهدای فاجعه کربلا در سوریه و لبنان به زمان شهادت آن حضرت در سال ۶۱۰ ق برمی‌گردد و بر اساس روایتی شهر حلب، مدفن رأس الحسین است و به همین دلیل از زمان حمدانیان و به ویژه از دوره حکومت عبدالله بن حمدان این مراسم به طور آشکار صورت می‌گرفته است. در واقع، حکومت آل بویه در عراق و ایران و حکومت فاطمیان در مصر و حکومت حمدانیان در سوریه و لبنان در ترویج این سنت تأثیر داشته‌اند.

مولانا جلال الدین مولوی مراسم سوگواری شیعیان را در شهر حلب که به روز عاشورای نیمه دوم قرن هفتم مربوط می‌شود، این گونه وصف کرده است:

روز عاشورا همه اهل حلب
باب انطاکیه اندر تا به شب
گرد آید مرد و زن جمعی عظیم
ماتم آن خاندان دارد مقیم
ناله و نوحه کنند اندر بکا

۱- همان، ص ۲۹۳.

۲- سید جواد شهرستانی، نهضة الحسین، ص ۱۶۴.

بر تعطیلی روز عاشورا موقوفات و صدقات
زیادی را برای اجرای مراسم در نظر گرفت.

۲- نقش ایرانیان در حفظ و احیای مراسم حسینی

در شهرهای شیعه‌نشین ایران، به ویژه از زمان
مهاجرت امام رضا علیه السلام و حضرت معصومه
نوحه‌سرایی به دفاع از علویون صورت می‌گرفت
و بعدها این سنت با حمایت پادشاهان آل بویه
توسعه یافت و از زمان حاکمیت صفویه فراگیر
شده، به یکی از سنتهای عامه مردم تبدیل گردید.
این سنت در قالبهای سخنرانی، مداحی،
نوحه‌خوانی، سینه‌زنی، زنجیرزنی، علمداری،
کتیبه‌نگاری، کاشیکاری، نقاشی، خوشنویسی،
تعزیه‌گردانی، پرده‌داری، نقالی، گلدوزی، و
نقاره‌نوازی تجسم یافته است؛ هر چند گستره
نمود عاشورا در هنر قدسی ایران بسیار وسیع‌تر
از آن است که انسان با یک نگاه سطحی بتواند
جلوه‌ها و تأثیرهای فرهنگی آن را شناسایی و
ارزیابی کند.

ایرانیان با توجه به وفاداری و گرایشهای
عمیق خود به امام حسین و مکتب سرخ
شهادت، در انتقال سنتهای عاشورایی به تمام
کشورهای آسیایی دخالت مستقیم داشته‌اند.

- ۱- مثنوی معنوی، توفیق ه سبحانی، تهران، انتشارات
روزنه، ۱۳۷۸، دفتر ششم، ص ۸۴۲.
- ۲- سید محسن امین، کتاب خطط، ص ۶۹.
- ۳- تاریخچه عزاداری حسینی، ص ۳۰۳.
- ۴- مقریزی، خطط، ج ۱، ص ۴۲۷.

شیعه عاشورا برای کربلا
بشمرند آن ظلمها را یک به یک
کز یزید و شمر دید آن خاندان
نعره‌هاشان می‌رود در ویل و دشت
پر همی گردد همه صحرا و دشت^۱

در دوره خلافت عثمانی شیعیان تنها در جبل
عامل توانستند به عزاداری بپردازند. در جبل
عامل تکیه‌های منسوب به امام حسین علیه السلام
وجود داشت. حسینی به خانه‌هایی گفته می‌شد
که چند حجره و یک صحن داشت و منبری در آن
گذارده شده بود و افراد غریب در آنجا منزل داده
می‌شدند و در آنها هر هفته و نیز دهه اول محرم
عزاداری می‌شد.

اولین حسینی منطقه جبل عامل «انباطیه
التحتاء» نام داشت. بعد از آن چند حسینی در
صور، نباطیه القواء، کفر رمان، بنت جبیل،
حاروف، الخیام، طیبه، کفر صبر و جاهای دیگر
بنا شد.^۲

از سال ۱۳۹۳ ق دولت لبنان روز عاشورا را
در تمام کشور تعطیل رسمی اعلان نمود^۳ و این
جریان تا به امروز ادامه دارد.

بر اساس نوشته مقریزی^۴ در زمان المعز لدین
الله در سال ۳۶۳ در مصر تمام فاطمیان و شیعیان
در روز عاشورا در کنار قبر کلثوم و نفیسه اجتماع
نموده، به عزاداری می‌پرداختند و مبالغ فراوانی
برای اطعام و عزاداری و شربت هزینه می‌کردند.
عاشورای سال ۳۹۶ در مصر همه بازارها تعطیل
عمومی بود و این مأمون نیز در سال ۵۱۵ علاوه

شب و روز فعال هستند و مردم در آنها اجتماع می‌کنند. مردم مرکه در این ماهها لباس سیاه می‌پوشند و تا پاسی از شب نوحه‌سرایی و گریه و زاری می‌کنند.

۴- عاشورا در شبه قاره هند

مراسم روضه‌خوانی و نوحه‌سرایی با مهاجرت فرهیختگان ایرانی به هند در دوره ایلخانان از ایران به این کشور راه یافت و فرهنگ این سرزمین را تحت تأثیر قرار داد.^۱ در ابتدا همه اشعار و کلمات نوحه‌خوانان به زبان فارسی بیان می‌شد.^۲

مراسم تعزیه‌داری، برای اولین بار به وسیله تیمور لنگ به هندوستان برده شد و امپراتوران مغولی با جدیت این مراسم را رواج می‌دادند. با اعلام تشیع به عنوان مذهب رسمی توسط سلطان قلی قطب شاه که حکومت وی تا سال ۹۵۰ ق در دکن (جنوب هند) دوام آورد در بخشی از این کشور عزاداری حضرت امام حسین (علیه السلام) با شکوه تمام برگزار می‌شد. وی برای اجرای مراسم عزاداری محرم، عاشورخانه‌ای ساخت.^۳

۱- «شیعیان مرکه، حسینیان آشنا»، مجله چشم‌انداز،

سال اول، ش ۶، ۱۳۷۶، ص ۲۱-۲۰.

۲- محمد قاسم هندو شاه، تاریخ فرشته، ج ۲، ص ۳۵.

۳- مجتبی کرمی، نگاهی به تاریخ حیدرآباد دکن، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، تهران، ۱۳۷۳، ص

۸۵

۴- همان.

در بسیاری از شهرهای افغانستان به ویژه در قندهار، هرات، کابل، مزار شریف و جلال آباد نوحه‌سرایی از دیرباز برگزار می‌شده است. در صحن مزار شریف و تکیه نزدیک آن، دهه اول محرم هر سال نوحه‌سرایی و مجالس عزا برگزار می‌شود. در این مجالس اهل سنت نیز شرکت می‌کنند. پشتونهای افغانستان و پاکستان ماه محرم را ماه حسن و حسین می‌نامند.

۳- اجرای مراسم عاشورا در

کشورهای حوزه دیگر ماوراءالنهر

در قفقاز و آذربایجان که تا دو قرن پیش، بخشی از پیکره ایران زمین بودند، به ویژه نخجوان، ایروان، باکو و تفلیس، نوحه‌سرایی و حرکت دسته‌ها در محرم و صفر برگزار می‌شود. در ترکمنستان به ویژه خیوه، مرو، عشق آباد، سمرقند، تاشکند و بخارا عزاداری صورت می‌گیرد و حاکمیت مارکسیسم هم نتوانست این مراسم را از یادها ببرد. این مراسم در تبت و برخی از کانونهای شیعه‌نشین چین نیز رواج دارد. در منطقه‌ای در مرکز قرقیزستان در ۱۲۰ کیلومتری شهر بیشکک که بیش از یک هزار خانواده مهاجر آذری ایرانی زندگی می‌کنند، آنان ضمن حفظ سنتهای دینی خود، بیش از ۵۰ سال در زمان حاکمیت کمونیستها به طور پنهانی عزاداری می‌کردند.^۱

در حال حاضر این شهرک ایرانیان دارای سه مسجد است که در طول ماههای محرم و صفر

در زمان ابراهیم قلی قطب شاه، ساختمانی به دستور وی به نام لنگر دوازده امام در گلکنده (Golconda) ساخته شد و در آن یک عَلم و نعلی که گفته می‌شد متعلق به اسب امام حسین علیه السلام است نگهداری می‌شد و دهه اول محرم هر سال آن علم را در مراسم عزاداری و روضه خوانی در شهر حیدرآباد به معرض نمایش می‌گذاشتند.

در زمان حکومت محمد قلی قطب شاه مراسم یاد شده رواج یافت و بودجه خاصی نیز بدان اختصاص داده شد. خوردن گوشت و کشیدن توتون و تنباکو در این ایام ممنوع بود و در آغاز دهه اول محرم چند هزار دست لباس سیاه میان مردم و مداحان و ذاکران اهل بیت تقسیم می‌شد. عاشورخانه‌ها به تدریج افزایش یافت و در این محله‌ها از اول محرم هر شب یک هزار شمع برافروخته می‌شد و مراسم تعزیه گردانی برگزار می‌گردید.

امروزه نمایش شهادت امام حسین علیه السلام با شور و حرارت خاصی در شهرهای بزرگ هند مانند دهلی، لکهنو، حیدرآباد، بمبئی و کلکته برگزار می‌شود؛ هر چند نحوه اجرای آن در هر یک از این شهرها متفاوت است. از آن میان لکهنو مرکز اصلی مراسم عزاداری است. در این شهر مراسم محرم در عصر شاهان آورده ریشه گرفت. پادشاهان آورده علاوه بر تعدادی امام باره یا عزخانه کوچک، سه امام باره بزرگ ساختند. عزخانه‌های آصف الدوله، حسین آباد و شاه

نجف، همچنین کر بلائی تالکتوره، درگاه حضرت عباس و درگاه کاظمین، در شمار امام باره‌های تاریخی هند به شمار می‌آیند و ویژه عزاداری و اجرای مراسم عاشورایی ساخته شده‌اند.^۱

در هندوستان در ایام محرم، تعزیه و ضریح، دو بخش مهم از وسایل مراسم و عزاداری را تشکیل می‌دهند. از روز اول ماه محرم همه عزاخانه‌ها به وسیله علم و ضریح تزئین می‌شوند و مجالس سوگواری هر روز در این عزاخانه‌ها برپا می‌شود و مجالس عمومی‌تر در امام باره‌های بزرگ منعقد می‌گردد. در بعضی از شهرها برهنه‌ها نیز در ایام محرم و روز اربعین در مجالس عزاداری شرکت می‌کنند.^۲ در گذشته و تا امروز بسیاری از مهاراجه‌های هند نیز در مراسم تعزیه شرکت می‌نمایند.

در شهرهای حیدرآباد و بمبئی عده زیادی از ایرانیان مقیم هند به مراسم عزاداری غنای بیشتری می‌بخشند و اسباب رونق آن را در این کشور فراهم می‌سازند.

در لکهنو، دهلی، چنآیی، کلکته و سایر نقاط هند مراسم ماتم همراه با افروختن آتش انجام می‌شود. در این نقاط حنفی مذهبها و صوفیان به یادبود شهدای کر بلا عزاداری می‌کنند.

در دکن از زمان شهاب الدین احمد شاه و

۱- سید حسین علی جعفر، «تعزیه داری در هند»، ترجمه افضل دلویی، کیهان فرهنگی، ش ۷، مهر ۱۳۶۳، ص ۳۱.
۲- همان، ص ۳۲.

تحت تأثیر سید محمد حسینی معروف به خواجه بنده‌نواز گیسو دراز، عزاداری امام حسین علیه السلام رواج یافته و تا این زمان دوام آورده است.^۱

نفوذ عاشورا در ادبیات بنگالی به وسیله اهل تصوف و عرفان مثل شیخ شرف الدین احمد بن یحیی منیری و مولانا شیخ مشرف الدین ابو توامع و جلال الدین تبریزی امکان پذیر شد. محمد خان اولین شاعر بنگالی است که کتابی به نام مقتل حسین علیه السلام در سال ۱۶۳۵ م نوشت. در موضوع کربلا کتابهای زیادی با عنوان جنگ نامه نوشته شده است. اولین جنگ نامه را شاعر فریب الله در اواخر قرن هفدهم تألیف کرد.

توجه شاعران بنگالی به ادبیات عاشورا موجب پیدایش ادبیات پوتی شد؛ ادبیاتی که دو زبانه است و بسیاری از لغات و ترکیبهای فارسی در زبان بنگالی در این ادبیات به چشم می خورد. مشرف حسین با نوشتن کتاب بشاد سند هو (دریای غم) با پژوهش در مقتل حسین علیه السلام و جنگ نامه و دیگر منظومه های پوتیان که در باره شهدای کربلا نوشته بودند، تأثیر بزرگی بر ادبیات بنگالی گذاشت.

لیقبا شاعر نو زبان بنگالی در سال ۱۹۳۳ م کتابی به نام محرم شریف نوشت. وی تمام وقایع کربلا را در این کتاب منعکس کرده است. او دو منظومه طولانی به نام قاسم بوده کابو (نظم قتل قاسم) و زینل ادهال کابو (نظم رهایی حضرت زین العابدین علیه السلام) منتشر کرد.

در پایان قرن نوزدهم میلادی سعد علی و وهاب علی، شاعران بنگالی کتابهایی درباره شهدای کربلا نوشتند و منتشر کردند.^۲

در قرن بیستم میلادی رویکرد به عاشورا در ادبیات بنگالی و نیز اجرای مراسم عاشورایی به اوج خود رسید و بار دیگر به ویژه پس از انقلاب اسلامی این ادبیات به شدت تحت تأثیر مراثی ادب پارسی قرار گرفت.

۵- مراسم عاشورا در آسیای صغیر

بر اساس نوشته متین آند محقق ترک، مراسم مربوط به کربلا را در ترکیه و آسیای صغیر می توان به گونه های زیر تقسیم کرد:

۱- نمایشهای محرم در میان ایرانیان مقیم ترکیه.
۲- مراسم ماه محرم و اعتقادات مربوط به آن در میان فرقه بکناشی و علویان.

۳- ادبیات نمایشی مربوط به واقعه کربلا در ترکیه.^۳

متین آند پس از نقل تاریخچه برگزاری مراسم محرم در میان ایرانیان مقیم استانبول یادآور می شود که قانون جدایی دین از سیاست مصوب سال ۱۳۲۹ ق مانع از آن شد که برگزاری این

۱- نگاهی به تاریخ حیدرآباد دکن، ص ۸۸.

۲- بنگرید به: کلنوم ابوالبشر، [استاد بخش فارسی دانشگاه داکا]، «تأثیر فرهنگ و ادبیات عاشورا بر زبان بنگالی»، مجله چشم انداز، ش ۶، شهریور ۱۳۷۶، ص ۲۷-۲۴.

۳- متین آند، «مراسم در آناتولی ترکیه»، ترجمه افضل وثوقی، کیهان فرهنگی، سال دوم، ش ۷، مهر ۱۳۶۴.

مراسم به صورت آشکار دنبال شود، ولی به صورت پنهان این مراسم در روز دهم محرم در میان شیعیان ادامه دارد. آنها به مسجد جامع یوسف پاشا می‌روند و در ضمن حرکت مرثیه مشهور فضولی را که با عنوان حدیقة الشعراء شناخته می‌شود، زیر لب زمزمه می‌کنند.^۱

طریقت بکتاشیه و علویان ترکیه که بالغ بر بیست میلیون نفر جمعیت این کشور را تشکیل می‌دهند، با توجه به گرایشهای شیعی از دیرباز مراسم محرم و صفر را در ترکیه ترویج کرده‌اند.^۲ آنها در گذشته به دلیل تعصبات حاکم بر امپراتوری عثمانی، مراسم عزاداری را پنهانی انجام می‌دادند و در سده اخیر به تدریج توانسته‌اند پاره‌ای از حقوق دینی خود را به دست آورند. یکی از خواسته‌های دده‌های علوی (علما و روحانیت علویان) برگزاری مراسم عزا در ماه محرم بوده است.^۳

مراسم محرم در میان فرقه بکتاشی و علویان روستایی به ویژه در میان طایفه‌های تخته‌چی، یوروک، ترکمن و قزل باش هنوز هم برگزار می‌شود. پیروان بکتاشی ضمن عزاداری در دوازده روز اول ماه محرم هر روز را با نام یکی از ائمه اثنی عشری نامگذاری کرده، آن روز را روزه می‌گیرند و معتقد هستند روز دوازدهم محرم امام زمان عجل الله فرجه ظهور می‌کند و به همین دلیل در این روز شادمانی می‌کنند.^۴

در میان بعضی از طوایف علوی، روزه ماه محرم تا پانزده روز طول می‌کشد، دوازده روز به

خاطر دوازده امام و دو روز به خاطر شهادت دو فرزند مسلم بن عقیل و یک روز به نام اوگون دور ما اوروجی که دو شبانه روز بی‌وقفه طول می‌کشد، روزه‌دار در این مدت نه تنها باید از خوردن و آشامیدن امساک کند، بلکه نباید سخن زشتی به زبان آورد، کار خطایی بکند یا موجود زنده‌ای را بکشد و حتی اجازه ندارد گیاهان را از ریشه درآورد یا قطع کند. مردم در این روزها وقتی به هم می‌رسند می‌گویند: یوه منکره (شرم بر منکرین) و لعنت یزیده (لعنت بر یزید).

یکی دیگر از مراسم مخصوص محرم، تهیه نوعی غذا به نام عاشوراست. این غذا یادآور گرسنگی ستم‌دیدگان کربلاست و از بلغور گندم تهیه می‌شود. آش دیگری به نام دووقا چربه سی در این ایام پخته می‌شود و قربانی ذبح می‌گردد. در تکیه حاجی بکتاش نزدیک کادشهر که مرکز تجمع بکتاشیها و نیز مدفن اوست، دیگ بسیار بزرگی وجود داشته که تنها برای آش عاشورا مورد استفاده قرار می‌گرفته است و این دیگ بعدها به موزه آنکارا انتقال یافت. آش عاشورا با روش خاصی در این دیگ عظیم پخته می‌شد و پیروان حاجی بکتاش در پخش آن با

۱- همان، ص ۲۹.

۲- تاریخچه عزاداری حسینی، ص ۳۲۱.

۳- شادان پروند - زهرا سبحانی، زمینه شناخت جامعه و فرهنگ ترکیه، مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگی

بین‌المللی، ۱۳۷۳، ص ۸۳.

۴- کیهان فرهنگی، سال دوم، ش ۷، ص ۲۹.

۵- همان.

یکدیگر مشارکت می‌کردند و نزدیک صبح دیگ آش طی تشریفاتی از روی اجاق برداشته می‌شد و در اختیار مردم قرار می‌گرفت.

در ترکیه یک هنر نمایشی به صورت قصه‌خوانی و مرثیه وجود دارد که به وسیله افرادی به نام قصه‌خوان یا مداح اجرا می‌شود و داستان آن غالباً در زمینه مصیبت‌های وارد شده بر شهدای کربلاست و بیشتر در محرم اجرا می‌شود. در هنگام مرثیه‌خوانی قصه‌گو با حرکات، فریادها و گریه و ندبه داستان مصائب کربلا را بازگو می‌کند و شنوندگان تحت تأثیر سخنان او گریه می‌کنند و بر قاتلان و دشمنان امام حسین علیه السلام نفرین می‌فرستند.^۱

بغداد لی روحی (متوفی ۱۶۰۵ م)، کامی آمدی (۱۷۶۶ م)، عزت ملا (متوفی ۱۸۲۹ م)، سید مشتاق مصطفی (متوفی ۱۸۳۱ م)، عثمان نوری (متوفی ۱۸۳۶ م)، لیب محمد (متوفی ۱۸۶۷ م)، ضیاء پاشا (متوفی ۱۸۸۰ م)، کاظم پاشا (متوفی ۱۸۸۳ م)، عثمان شمس (متوفی ۱۸۹۳ م)، مصطفی عاصم (متوفی ۱۹۰۴ م)، معلم فیض (متوفی ۱۹۱۰ م) و شرف خانم (متوفی ۱۸۰۹ م) از مرثیه‌سرایان مشهور ترکیه در چند قرن اخیر هستند.

مقتلهایی نیز به وسیله چند تن از نویسندگان ترک نوشته شده و روضه‌الشهدای واعظ کاشفی نیز به زبان استانبولی چند بار ترجمه گردیده است و بکتاشیها ده روز اول محرم را با خواندن حقیقه‌الشهدای فضولی سپری می‌کنند.

پیروان فرقه رفاعیه نیز که از مشهورترین فرقه‌های اهل تصوف در بالکان می‌باشند و مرکزیت آنها در شهرهای پریزون و اوراخوواتس در ایالت کوزوو می‌باشد، هر ساله از اول تا دهم ماه محرم با نصب پارچه‌های سیاه رنگ در تکیه‌های ویژه خود، مراسم سوگواری و عزاداری برپا می‌کنند. پیروان این فرقه در طول دهه اول محرم، علاوه بر روزه‌داری، شبها نماز را با جماعت اقامه می‌کنند و سپس تا پاسی از شب به نوحه‌خوانی و ماتم‌سرایی و بیان روایت واقعه کربلا می‌پردازند.

در روز عاشورا با قربانی کردن گوسفند، سوگواران با آدابی خاص اطعام می‌شوند و مراسم سوگواری پایان می‌یابد. این مراسم نزد طریقت رفاعیه به مراسم ماتم مشهور است.

شجره‌نامه سید احمد رفاعی مؤسس طریقت رفاعیه که از حکما و بزرگان قرن دوازدهم هجری بود و در نزدیک شهر رفاعیه عراق دفن شده، به حضرت امام حسین علیه السلام می‌رسد.^۲

اجرای مراسم ماتم و اقامه آن برای درویش طریقت رفاعیه که در سال ۱۲۸۱ ق به کوزوو مهاجرت کرده‌اند، رکنی از ارکان دین به شمار می‌آید.

در حال حاضر شیخ باقی شهبو به عنوان چهارمین خلیفه طریقت رفاعیه در شهر

۱- کیهان فرهنگی، سال دوم، ش ۷، مهرماه ۱۳۶۴.

۲- نامه فرهنگ، ش ۲۵، ص ۱۸۴.

اوراخواهتس رهبری پیروان این طریقت را به عهده دارد.

۶- عزاداری حسینی در جنوب شرقی آسیا

عزاداری برای شهادت امام حسین علیه السلام در جنوب شرقی آسیا به ویژه در اندونزی، سوماترا، فیلیپین و بانکوک در میان شیعیان رواج دارد.

از ابتدای سده چهارم هجری مسلمانان مبلغ در مجمع الجزایر اندونزی حضور یافتند و به نشر اسلام همت گماشتند. این مبلغان مهاجر از کشورهای خاورمیانه به ویژه ایران به آنجا رفته بودند. تعدادی از مهاجران، سادات شیعی امامی بودند که به دلیل ستمهای دوره عباسی عازم شبه قاره هند و جنوب شرقی آسیا شدند. از آن میان، شریف هاشم نخستین حکومت اسلامی را در ملاکا و مجمع الجزایر سولو و هولو در فیلیپین پایه گذاری کرد. این حکومت از سال ۱۰۵۵ تا ۱۳۰۷ ق یعنی تا زمان استیلای آمریکائیان ادامه داشت.

خانواده های شیعی هم اکنون نیز در کشورهای اندونزی، مالزی، فیلیپین، برونئی و دیگر کشورهای مجاور پراکنده اند.

افکار و اندیشه های شیعی و ایرانی بیشتر از طریق کاروانهای تجاری دریایی ایران در قرن سوم هجری و از طریق مبلغان مذهبی در نواحی غربی سوماترا رواج یافت.

شکل گیری دولتهای اسلامی در این منطقه و

نفوذ عالمان و تاجران ایرانی در دربار اسلامی اندونزی و کسب مناصب بالا، باعث ترویج فرهنگ ایرانی و شیعی در اندونزی شد.

این بطوطه در سده هشتم هجری در سفرنامه خود از ایرانیان برجسته ای چون امیر سید شیرازی، تاج الدین اصفهانی و دریاسالاری به نام بهروز یاد کرده است که در آن زمان در جاوه و سوماترای شمالی زندگی می کرده اند.

بر اساس تاریخ مالاوی، سلطان علاءالدین رعایت شاه پادشاه مالاکا، شیعه مذهب بود و تفکر تشیع را در آن ناحیه تبلیغ می کرد و چندین حوزه علمی را در این منطقه بنا نمود.

استاد محمد اسد شهاب پژوهشگر و نویسنده شیعی اندونزی در کتاب تاریخ شیعه در اندونزی به ذکر مراحل سه گانه تاریخ شیعه در این کشور می پردازد و معتقد است مرحله اول از تاریخ شیعه با ورود مبلغان آن به این سرزمین در سده سوم هجری شروع شد و با حضور استعمار هلند در اواخر قرن دهم هجری پایان یافت. مرحله دوم تاریخ شیعه در اندونزی از آغاز قرن یازدهم هجری شروع می شود و اواخر دهه سوم قرن چهاردهم به پایان می رسد. در این مرحله شیعیان به دلیل مقاومت در برابر استعمار هلند با شکنجه و آزار روبه رو می شوند؛ در نتیجه شیعه پراکنده شده، بسیاری از میراثهای خود را در این کشور از دست می دهد.

مرحله سوم از اوایل تا اواسط قرن چهاردهم هجری است که با اصلاحات سید جمال الدین

اسدآبادی روزنه‌ای تازه در زندگی شیعه در این کشور پدید آمد.^۱

امروزه از سنتهای رایج و دیرپای جامعه مسلمانان اندونزی، مراسم دهه اول محرم به ویژه روز عاشورا است که در نقاط مختلف اندونزی برپا می‌شود. این سنتهای دینی با سنتهای ملی درهم آمیخته و شکل نخستین خود را از دست داده است. با این حال یاد و نام امام حسین علیه السلام در قالب نمادهای مذهبی و ملی در سوماترا و جاوه ادامه دارد.

در جزیره سوماترا به عزای حسین علیه السلام تابوت و در جزیره جاوه به ماه محرم ماه سورآ (عاشورا) و در منطقه آچه در سوماترا، ماه حسن و حسین و در غرب سوماترا ماه تابوئیک (تابوت) می‌گویند.

ذکر شهادت امام حسین علیه السلام در این مناطق، با حمل نمادهایی چون تابوت، ذوالجناح و نیز پختن بوبورسورآ، و کاندجی عاشورا یعنی غذای عاشورا انجام می‌شود؛ غذایی که از گندم، شیر، شکر، حبوبات و برخی از میوه‌ها تهیه می‌شود و میان مردم توزیع می‌گردد.

به اعتقاد مردم آچه انجام اموری مانند ازدواج، کارهای مهم تجاری، کاشت یا درو، موجب هتک حرمت ماه محرم می‌شود و هر کس که در این ایام به این امور اشتغال ورزد با رویدادهای ناگوار روبه‌رو خواهد شد.

در محرم تابوتی چوبی و تزیین شده با کاغذهای رنگارنگ را بر دوش می‌کشند و آن را

به حرکت در می‌آورند و در شهر می‌گردانند و در عصر عاشورا آن را به دریا می‌اندازند.

در پنجمین روز ماه محرم، ساقه درخت موزی بریده می‌شود. این عمل نشانه‌ای از شجاعت حضرت قاسم در واقعه کربلاست.^۲

کشور بروئی (دارالاسلام) که به عنوان سرزمینی کوچک در شمال غربی جزیره بروئو قرار دارد، باقیمانده امپراتوری بزرگ بروئو است. در این کشور نیز مراسم محرم برگزار می‌شود و بخشی از فرهنگ این کشور به شمار می‌آید. این امپراتوری که شامل تمام جزیره بروئو (ایالت‌های صباح و ساراواک در مالزی شرقی و کالیمانتان اندونزی، و کشور امروزی بروئی) سنگاپور و فیلیپین بود، حدود اواخر قرن پانزدهم میلادی پذیرای اسلام شد و از زمان سلطان شریف علی تاکنون ۲۹ نسل یکی پس از دیگری و از یک نسب بر این کشور حکومت رانده‌اند.

شریف علی در فاصله سالهای ۱۴۳۲-۱۴۲۵ م بر بروئی حکومت داشت.^۳ بر اساس شجره‌نامه «Sombas» موجود در موزه سلطنتی بروئی در بندر سری بگاوا، شریف علی از نوادگان امام حسین علیه السلام بوده است. در نتیجه سلاطین امروزی

۱- چشم انداز، سال اول، ش ۳، ص ۸.

۲- محمد اسد شهاب، صفحات من تاریخ الشیعه فی اندونسیا، چاپ بیروت.

۳- علی چگینی، اسلام در بروئی، تهران، انتشارات بین‌المللی الهدی، ص ۸۵.

4- Wilkesic, Travel Account of Island, vol.2,

برونتی خود را از نسل پیامبر و امام حسین علیه السلام می دانند.

همت گماشت.^۱ بزرگ ترین مسجد شیعیان تایلند به نام پادونگ سام اسلام یا مسجد ایرانی را وی ساخت که تاکنون چندین بار تجدید ساختمان شده است. مردم تایلند مراسم عزاداری تاسوعا و عاشورا را شبیه ایرانیان برگزار می کنند.

بجز کشورهایی که اشاره شد، امروزه با توجه به مهاجرت مسلمان به ویژه شیعیان به کشورهای اروپایی و نیز آمریکای شمالی، کانادا و استرالیا، عزاداری و مراسم بزرگداشت سالروز شهادت سالار شهیدان ابا عبدالله الحسین علیه السلام و یاران وی برپا می شود. نمایش رویدادهای جانسوز کربلا توسط تعدادی از فارغ التحصیلان هنرهای زیبا و دراماتیک و گروههای تأثر در برخی از کالجها و دانشکده های کشورهای یاد شده با استقبال زیاد تماشاگران روبه رو می شود و مخاطبان مسلمان و مسیحی را تحت تأثیر خود قرار می دهد. □

امروزه سوگواری امام حسین علیه السلام در شبه قاره هند، آناتولی و آسیای صغیر، مصر و مغرب و کشورهای آفریقایی، ایران، افغانستان، و حتی کشورهای اروپایی رونق دارد و به عنوان یک عامل تأثیرگذار موجب ترویج تشیع در جهان شده است.

در شهر بانکوک مرکز تایلند نیز چند هزار شیعه زندگی می کنند. بیشتر آنها از نسل یک بازرگان ایرانی به نام شیخ احمد قمی هستند. وی در سال ۱۶۰۱ م به بانکوک رفت و در این شهر از موقعیت ویژه ای برخوردار شد و به تبلیغ اسلام

→ Manila. Philippine Book. Guide, p. 91.

۱- اسکندر دلد، «جلوه های ایران و اسلام در تایلند»، روزنامه ایران، سال اول، ش ۲۳۴، ص ۹.